

9. Захарова Е.Н. Методические рекомендации к изучению истории. – М.: Владос, 2001. – 160 с.
10. Страдлінг Р. Багаторакурсність у викладанні історії: посібник для вчителів. – Страсбург: Рада Європи. – 2007. – 64 с.
11. Штайнер-Хамсі Г. Історія, демократичні цінності і толерантність у Європі: з досвіду країн у стані демократичних перебудов. Симпозіум ради Європи. – Софія. – 1999. – 56 с.

УДК 371.3

О.О.Ліннік, В.О.Переухенко

НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ЗАСАДАХ ГУМАННОЇ ПЕДАГОГІКИ

У статті проаналізовано сучасні педагогічні моделі, побудовані на засадах гуманної педагогіки, а також висвітлено умови реалізації гуманної педагогіки у практиці навчання молодших школярів.

Modern pedagogical models building on principles of humane pedagogic are analysed in the article, and also the terms of realization of humane pedagogic are reflected in training practice of junior schoolboys.

Сучасними документами про освіту утверджується пріоритет гуманізації освіти як створення максимально сприятливих умов для розкриття особистості. Головна мета національного виховання – формування особистісних рис громадянина України, передача молодому поколінню надбань духовної культури українського народу, його національної ментальності, відчуття своєї причетності до розбудови української держави. Гуманізація педагогічного процесу визначається власне змістом латинського слова „humanus”, що означає „людяний”, та має за мету формування особистості, максимальний розвиток її здібностей та обдарованості, усвідомлення загальнолюдських цінностей, гармонізацію стосунків людини і навколишнього середовища.

Метою цієї статті є аналіз сучасних педагогічних моделей, побудованих на засадах гуманної педагогіки, а також висвітлення умов реалізації гуманної педагогіки у практиці навчання молодших школярів.

Посиленою увагою до проблем гуманізму відзначається творчість українських мислителів та відомих педагогів: Г.Сковорода підніс істинно людське, духовне в людині, як визначний чинник; Т.Шевченко підкреслював, що конкретна людина є самоцінністю, а свобода – головною умовою людського буття; І.Франко вивчав шляхи досягнення ідеалу людської свободи та щастя; К. Ушинський, виявляючи турботу про сприятливий психічний стан дитини в умовах навчання, наполегливо відстоював ідею навчання дітей доступною материнською мовою; С. Русова вказувала на гуманістичну спрямованість рідної мови і літератури як невичерпного джерела навчання й виховання молоді.

Проте засновником гуманної педагогіки вважається педагог-новатор, доктор психологічних наук, керівник міжнародного центру гуманної педагогіки Ш. Амонашвілі. Педагогічна система виховання й навчання, розроблена Ш. Амонашвілі, базується на таких гуманістичних принципах, як віра в дитину, виховання творчістю та співпраця педагогів і дітей. Автор доводить, що завдання школи – перетворити заняття в школі на „уроки життя”, бо саме така організація навчально-виховного процесу допомагає дорослому направити енергію дитини на процес пізнання. Моральна основа успішної педагогічної діяльності – здатність педагога радіти успіхам інших, а також готовність прийти на допомогу.

На сучасному етапі провідні принципи гуманної педагогіки реалізуються в гуманно-особистісній технології Ш. Амонашвілі, В.Сухомлинського, а також у „Школі успіху й радості” С.Френе, „Школі для життя, через життя” Ж.-О. Декролі. Проаналізуємо педагогічні засади означених концепцій на предмет реалізації принципів гуманізму (табл. 1).

Порівняльна характеристика сучасних концепцій гуманної педагогіки

Об'єкти аналізу	Гуманно-особистісна технологія Ш. Амонашвілі	Концепція гуманної педагогіки В.О.Сухомлинського	„Школа успіху й радості” С.Френе	„Школа для життя, через життя” Ж.-О. Декролі
Провідні ідеї	В основі розвитку дитини лежать три складові: <i>жадоба розвитку, жадоба дорослішання, жадоба свободи</i> . Система гуманних відносин педагога з дітьми розпадається на три частини: розуміння, визнання й прийняття дитини	Визнання особистості дитини вищою соціальною цінністю, всебічний розвиток особистості, розумове виховання, творча, вибіркова опора на здібності, прагнення, дитячі бажання у педагогічному процесі; гармонійний розвиток розуму і почуттів; органічне поєднання виховання й навчання; виховання красою оточуючого світу	Опори-бар'єри (суспільство, сім'я, вчитель, індивідуальні плани роботи); „ядро цінностей”: здоров'я дитини, визнання дитячого прагнення до максимального саморозвитку, створення сприятливого для розвитку середовища, забезпечення природного, живого і всебічного виховного процесу	Дитина – центр виховання, до якого все сходиться, від якого все розходиться
Принципи	Гуманізації, співробітництва, демократизації	Гуманізації, демократизації	Співробітництва, демократизації, індивідуалізації	Антропоцентризму, концентрації освітньої програми навколо центрів інтересів; самонавчання
Зміст	Курси «Школи життя»: пізнавальне читання; писемно-мовленнева діяльність; рідна мова; математична уява; духовне життя; природа; сміливість і витривалість; світ наук; спілкування; іноземна мова; шахи; комп'ютерна грамотність	Уроки мислення серед природи; використання джерел народної педагогіки; казки про природу; інтеграція знань	Механічна праця; розумова діяльність; художня творчість	Розділи програми: дитина та її потреби; дитина й середовище; дитина і природне середовище; дитина і соціальне середовище

Очевидно, що в основі всіх досліджень лежать принципи співробітництва, демократизації, індивідуалізації, які відбиваються у провідних ідеях та реалізуються через зміст освіти. Підходи до організації змісту пропонуються різні, проте спільним є визнання неповторності дитячої особистості та проголошення пріоритетів психічного та соціального розвитку на засадах творчості.

На жаль, як доводять наші дослідження, у практиці навчання молодших школярів гуманна педагогіка реалізується переважно декларативно. Поряд із фундаментальними розробками вчених та цінним досвідом педагогів-новаторів у галузі гуманної педагогіки існують класичні суб'єкт-суб'єктні відносини вчителів з учнями та інші ознаки авторитарної педагогіки.

Згідно теорії Ш. Амонашвілі, в основі розвитку дитини лежать три складові: *жадоба розвитку, жадоба дорослішання, жадоба свободи*. Відтак, вважаємо необхідним створення педагогічних умов для задоволення цих трьох складових. Такими умовами виступають **надання самостійності учням у пізнавальній діяльності, створення атмосфери творчості та залучення до навчального діалогу**, оскільки навчальний діалог виступає засобом реалізації співробітництва. Отже, під реалізацією гуманної педагогіки в початковій школі будемо розуміти створення означених умов у навчально-виховному процесі.

Ці умови знайшли своє відображення у змісті навчання, формах, методах та засобах роботи з учнями та їхніми батьками.

У практиці роботи з молодшими школярами вважаємо доцільним використання нових навчальних курсів: „Вступ до шкільного життя” на початку навчання в першому класі; „Дитяча філософія” у варіативній складовій змісту освіти протягом усього навчання в початковій школі; „Християнська етика” на виховних годинах. Розкриємо докладніше зміст означених курсів.

На сучасному етапі існують кілька варіантів курсу “Вступ до шкільного життя”. Найбільш доцільним для впровадження в початковій школі вважаємо курс, розроблений Г. Цукерман та К. Поливановою [6]. Тривалість цього курсу – 2 тижні, уроки яких мають своєрідну тематику: знайомство, режим дня, перерва та урок, шкільні правила, оцінка своєї роботи. Основна мета уроків полягає в адаптації дітей до шкільного навчання, поступовому залученні до шкільних правил: піднятої руки, пересування по школі, ведення суперечок, роботи в групах тощо. Завершується курс Святом посвячення в учні та випуском Книги хронік, яка створюється протягом цих двох тижнів.

Необхідною умовою реалізації курсу є співробітництво з батьками учнів: вони залучаються до організаційної роботи з першокласниками, виступаючи помічником учителя; до проведення уроків та виконання творчих завдань, виступаючи у ролі „секретарів” дитини; до проведення перерв та прогулянок у ролі ігротехніків. Це дозволяє не тільки одразу залучити батьків до співробітництва в навчальному процесі, а й полегшити дітям адаптацію до школи.

Програма курсу “Дитячої філософії” спрямована на інтеграцію знань дитини про навколишній світ, а також на формування проблемного мислення, що є важливими умовами розвитку складових особистості учня. Цей курс є експериментальним та містить такі розділи: людина, людина – частина світу, етика, пізнання, логіка, відносини, закономірності [7].

Метою курсу „Християнська етика” є плекання духовності української нації, формування особи школяра на засадах християнської моралі, плекання доброти, людяності, милосердя, працьовитості, чесності, виховання духовно багатой особистості, яка б усвідомлювала свою відповідальність перед Богом, Батьківщиною й народом. На виховних годинах діти розглядають такі поняття як любов, батьківська любов, взаєморозуміння, дружність, чемність тощо.

У межах означених курсів та інших навчальних дисциплін у співпраці з дітьми створюються творчі проекти. Це мікропроекти зі створення казок – “літературна серія”, мікропроекти зі створення газет, робота над створенням енциклопедії “Світ навколо мене”. Групові макропроекти представлені таким чином: математичний проект із дослідження

властивостей геометричних фігур “Темниці геометричних фігур”; соціально-ігровий проект “Робінзонада”, спрямований на розв’язання стратегічних задач, визначення ієрархії цінностей тощо; соціально-ігровий проект “Галерея моди”.

Однією з провідних умов реалізації гуманної педагогіки визначено використання методів колективно-групового та кооперативного навчання: полілог (обговорення проблеми в загальному колі), незакінчені речення, броунівський рух, мозкова атака, робота в групах.

На першому етапі групової роботи була організована *робота в парах*. Найбільші труднощі виникали в дітей з необхідністю виконати *спільне* завдання. Під час перших спроб використання цього методу в учнів спостерігалися тенденції до виконання завдання самостійно (шляхом розподілу аркуша паперу на дві частини тощо). Таке виконання завдання не приймалося як успішне, робився акцент на необхідності спільної діяльності. Робота в парах мала місце на уроках образотворчого мистецтва (намалювати галявину квітів, казкове місто, хмарки на небі), математики (розташувати іграшки певним чином (закріплення понять “між”, “наступний”, “попередній”, “перший”, “останній” “передостанній”), заселити будинок цифрами (склад чисел)), навчання грамоти (скласти слова зі складів, привести у відповідність слова та звукові схеми); в проектах: створення казок, збірки народного фольклору, енциклопедії (“Моє улюблене свято”, “Як тварини готуються до зими”, “Будова тіла”, “Що можуть очі”).

Після цього здійснювався перехід до навчання в трійках та групах по 4–6 осіб. Можливість поспостерігати роботу групи та проаналізувати її результативність надає *метод “Акваріум”*, який спочатку впроваджувався на уроках трудового навчання (аплікація “Осінній килим”, “Рукавичка”). Учні мали можливість оцінити позитивні риси та недоліки в роботі мікрогрупи та визначити правила успішної групової роботи.

Особливі проблеми під час організації групової взаємодії виникли з дотриманням вимог: не перебивати, вислухати до кінця, перш подумати, ніж сказати. Іноді дітей було важко заспокоїти: від суперечки вони переходили до сварки. Цю проблему вирішили шляхом упровадження правила дзвіночка: перший дзвоник – підсумовуємо відповіді чи рішення, другий – завершуємо роботу, третій – переходимо до презентації. У кожній групі відводилась спеціальна роль охоронця часу, виконавець якої повинен був слідкувати за дзвіночком та регулювати роботу у своїй групі.

Атмосферу довіри, готовності до співробітництва в класі дозволяють створити прийоми, розроблені Ш.Амонашвілі. Наприклад: придумування завдань для вчителя, листування з учителем, листи до батьків, рукописання, усний рахунок із заплющеними очима, знаходження помилок на дошці, прохання дітей про допомогу: підібрати цікаві завдання, допомогти розв’язати задачу тощо.

Іноді учні залучались до проведення уроків (праці чи образотворчого мистецтва). Спочатку учні сумісно з учителем планували урок, якісь моменти проговорювали, домагалися повного розуміння. Потім учень проводив урок самостійно. Така форма роботи формує відповідальність, виховує доброзичливе, толерантне ставлення до однолітків.

Упровадження описаних вище форм та методів роботи дозволяє створити ситуацію успіху у навчанні для кожної дитини; виховувати почуття відповідальності за свої думки, вміння керувати своїм внутрішнім станом; стимулювати почуття віри у власні сили, радості від здолання труднощів. Ці якості зумовлюють три складові розвитку особистості, визначених Ш. Амонашвілі: жадобу розвитку, жадобу дорослішання, жадобу свободи.

Таким чином, практичне впровадження визначених педагогічних умов, реалізованих через зміст освіти, творче проектування, інтерактивні методи та спеціальні прийоми, дозволяють реалізувати ідеї гуманної педагогіки у практиці навчання початкової школи та підтверджують їх позитивний вплив на розвиток особистості в цілому.

У подальших дослідженнях плануємо розробити програму педагогічного експерименту з впровадження умов практичної реалізації гуманної педагогіки та апробувати її у початковій школі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Амонашвили Ш.А. Психологические основы педагогики сотрудничества. – К.: Освіта, 1991. – 111 с.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
3. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. – К.: А.С.К., 2003. – 192 с.
4. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. – К.: Рад. шк., 1984. – 288 с.
5. Френе С. Избранные педагогические сочинения: Пер. с франц./ Общ. ред. и вступ. ст. Б.Л. Вульфсона – М.: Прогресс, 1990. – 301 с.
6. Цукерман Г.А., Поливанова К.Н. Введение в школьную жизнь: Программа адаптации детей к школе. – М.: Генезис, 2003. – 128 с.
7. Lipman M. Philosophy in the Classroom. – Philadelphia: Temple University Press, 1980. – 192 p.

УДК 372.853

О.В. Піщенко, В.Ф. Заболотний

ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ КОМП'ЮТЕРНИХ ІГОР З МЕТОЮ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

У даній статті йдеться про використання дидактичних комп'ютерних ігор на уроках фізики та в позаурочний час з метою активізації пізнавальної діяльності учнів. Акцентується увага на запропонованому авторами комплексі дидактичних комп'ютерних ігор відкритого типу.

The article is dedicated to the issue of didactic games using at the lessons of different types and at the out-of-lessons time. Didactic games using stipulates for pupil's knowledge activity. It is emphasized the developed complex of the open type didactic computer games.

Актуальність проблеми створення освітнього середовища обумовлена, зокрема, необхідністю реалізації головної мети навчання фізики в середній школі. Вона полягає у всебічному розвитку особистості учня, його умінь, навичок, творчих здібностей і схильності до креативного мислення [1:4]. Вважаємо, що ефективність досягнення мети навчання нерозривно пов'язана з активізацією пізнавальної діяльності учнів, якої, наприклад, можна досягти за рахунок введення та активного використання в навчально-виховному процесі дидактичних комп'ютерних ігор. Висвітленню даної проблеми присвячено нашу публікацію.

Дослідження підтверджують доцільність використання дидактичних ігор, а серед них – дидактичних комп'ютерних ігор, на уроках вивчення нового матеріалу, формування умінь та навичок, узагальнення та систематизації знань, в позаурочний час та з метою пропедевтики фізичних знань.

Розглянемо детальніше вищезазначені напрямки впровадження ігор.

Дидактичні комп'ютерні ігри на уроках вивчення нового матеріалу.

До початку вивчення теоретичного матеріалу з фізики проходить підготовка учнів до його сприйняття, тобто відбувається актуалізація опорних знань. Якщо перед учнями ставити задачі, які не спираються на раніше здобуті знання, то вчитель ризикує різко знизити ефективність навчання. Актуалізація знань, вироблених умінь та навичок – обов'язковий етап розуміння і засвоєння навчального матеріалу.

Методи і прийоми підготовки учнів до засвоєння нових знань мають бути такими, які б не тільки активізували у школярів відповідні знання, вміння і навички, але й мобілізували б їх увагу, пам'ять, мислення; викликали потребу в пізнанні нового [2:14].

Мета підготовчого етапу – здійснити перевірку рівня знань, рівня досягнень з теоретичних питань та наявність практичних умінь і навичок, необхідних для успішного засвоєння матеріалу нової теми; забезпечити оволодіння всіма учнями опорними вміннями